

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

(повне найменування вищого навчального закладу)

Філологічний факультет

(повне найменування інституту/факультету)

Кафедра української літератури

(повна назва кафедри)

Д и п л о м н а р о б о т а

**«Постмодерна складова романів “Ворошиловград” та “Месопотамія”
Сергія Жадана»**

«Postmodern components of Sergiy Zhadan’s novels “Voroshynovgrad” and
“Mesopotamia”»

на здобуття ступеня вищої освіти «магістр»

Виконала: студентка заочної форми навчання

спеціальності 035 Філологія

035.01 Українська мова та література

Малаєва Анна Юрївна

Науковий керівник:

к. філол. н., доц. Нечиталюк І. В. _____

Рецензент:

к. філол. н., доц. Шевченко Т. М.

Рекомендовано до захисту:

протокол засідання кафедри

№ _____ від _____ 2018 р.

Захищено на засідання ЕК № _____

протокол № _____ від _____ 2018 р.

Оцінка _____ / _____ / _____

(за національною шкалою/шкалою ECTS/бали)

Завідувач кафедри

_____ доц. Шупта-В’язовська О. Г.

(підпис)

Голова ЕК

_____ проф. Ковалевська Т. Ю.

(підпис)

Одеса – 2018

ЗМІСТ

Вступ.....	3
Розділ 1. Постмодернізм як літературне явище кінця XX – XI століття.....	7
1.1. Теоретичні засади поетики постмодернізму.....	7
1.2. Основоположні принципи постмодерністської літератури.....	9
1.3. Особливості постмодернізму на теренах України.....	14
Розділ 2. Роман «Ворошиловград» Сергія Жадана у контексті постмодерної літератури.....	18
2.1 Постмодерні особливості «Ворошиловграду» С. Жадана.....	18
2.2. Провідні мотиви в романі Сергія Жадана.....	23
2.3. Художній часопростір роману «Ворошиловград».....	28
Розділ 3. Риси постмодернізму у збірці «Месопотамія».....	36
3.1. Збірка «Месопотамія» у контексті творчості Сергія Жадана. Постмодені ознаки твору.....	36
3.2. Релігійні та міфологічні мотиви у збірці Сергія Жадана «Месопотамія».....	49
3.3. Жанрова специфіка твору «Месопотамія» С. Жадана.....	59
Висновки.....	65
Список використаних джерел.....	70

ВСТУП

Сучасна українська література побудована на фундаменті вікових традицій і водночас це якісно новий продукт сьогоденного інформаційного світу. Постмодерністська література нині є найактуальнішою течією, оскільки демонструє відображення стану суспільства в його дійсному виявленні. В українській літературі з'являються оригінальні твори, що презентують постмодерний художній напрям. Одним з найпомітніших та найвпливовіших у сучасному літературному житті є харківський письменник Сергій Жадан.

Український прозаїк, поет, перекладач видав низку цікавих та сильних творів. Його літературні тексти перекладаються багатьма мовами, деякі з них вже отримали національні та міжнародні нагороди. Темою для своїх творів Сергій Жадан обирає пострадянську дійсність в Україні, змальовуючи реальне життя своїх співгромадян. Тому стиль його письма – це жива розмовна, інколи нецензурна лексика. Жаданова творчість надзвичайно цікава також тим, що являється уособленням його активної соціальної позиції: письменник є учасником політичних акцій та протестів проти цензури слова в Україні. Його роман «Ворошиловград» і збірка оповідань та віршів «Месопотамія» – зразки нової, справді сучасної літератури.

Твори привертають увагу майстерністю подачі, тонким іронічним гумором і простою вишуканістю мови письменника. Особливу похвалу і підтримку отримав його роман «Ворошиловград», який став «Книгою року Бі-Бі-Сі» 2010 і який було названо маніфестом цілого покоління. А збірка «Месопотамія», як зазначає сам письменник, тісно пов'язана з шумерською міфологією та біблійними мотивами. Крім того, автор сміливо експериментує з формою художнього викладу. Наявна нестандартна композиція твору, який містить дев'ять прозових історій/біографій і тридцять віршованих уточнень/узагальнень.

Актуальність роботи зумовлюється тим, що літературознавці ще не приділили належної уваги цілісному вивченню творів Сергія Жадана в аспекті

постмодерної складової, хоча фрагментарні дослідження деяких науковців заслуговують на особливу увагу. Зокрема, це статті та рецензії Бондаренка-Терещенка Ігоря, Вишні Ольги, Славінської Ірини, Телипської Ольги тощо.

Метою нашої роботи є дослідження постмодернізму як літературного явища, а також комплексний аналіз постмодерної складової у романі «Ворошиловград» та творах зі збірки «Месопотамія».

Для реалізації поставленої мети необхідно вирішити такі **завдання**:

- 1) окреслити теоретичні засади поетики постмодернізму;
- 2) визначити основні принципи літератури постмодернізму;
- 3) дослідити хронотоп та вияв постмодерних ознак у романі «Ворошиловград»;
- 4) проаналізувати роль збірки «Месопотамія» у контексті творчості Сергія Жадана;
- 5) виявити та розглянути риси постмодернізму у збірці С. Жадана;
- 6) визначити художні особливості реалізації релігійних та міфологічних мотивів у «Месопотамії» Сергія Жадана;
- 7) дослідити жанрову специфіку і художню структуру збірки С. Жадана «Месопотамія».

Об'єкт дослідження – роман «Ворошиловград», а також збірка оповідань і віршів «Месопотамія» Сергія Жадана.

Предмет – вивчення постмодерної складової роману «Ворошиловград» і збірки «Месопотамія».

Методи дослідження. У процесі написання роботи було застосовано історико-літературний метод (для з'ясування можливості співвіднесення досліджуваного твору із феноменом постмодернізму), міфологічний метод (з метою пошуку в тексті відбитків міфологічної свідомості, елементів давніх міфологічних уявлень). Крім того, було використано окремі положення компаративного (для порівняння збірки «Месопотамія» та роману «Ворошиловград» з іншими творами С. Жадана, а також дослідження

значення збірки у контексті творчого доробку автора) та структурального (для дослідження жанрової специфіки творів) методів.

Теоретико-методологічну основу дослідження складають статті та дослідницькі матеріали як українських, так і зарубіжних учених. Постмодерна складова збірки «Месопотамія» та роману «Ворошиловград» досліджуються з урахуванням теоретичних концепцій Андруховича Ю. І., Барта Р., Бахтіна М. М., Білоуса П. В., Бондара-Терещенка І. Є., Вишницької Ю. В., Гребенюк Т. В., Гундорової Т. І., Маєвської Н. В., Харчук Р. Б. та ін.

Новизна роботи полягає в тому, що чи не вперше цілісно досліджуються поетикальні особливості роману «Ворошиловград» та збірки «Месопотамія» Сергія Жадана, зокрема жанрова специфіка творів, біблійні та міфологічні мотиви, убраністичний хронотоп. Крім того, аналізується місце та значення даних творів у постмодерному дискурсі української літератури, а також у контексті творчості автора.

Апробація результатів дослідження. Основні теоретичні та практичні положення і висновки дипломної роботи оприлюднено на двох студентських наукових конференціях (м. Одеса, 2015 р. та 2016 р.).

Структура роботи. Відповідно до сформульованої мети та визначених завдань дипломна робота має таку структуру : вступ, три розділи, висновки та список використаної літератури.

У вступі обґрунтовано актуальність дослідження, сформульовано мету й завдання, визначено об'єкт і предмет, названо методи дослідження.

У першому розділі досліджено значення поняття «постмодернізм», основні його положення та теоретичні засади, окреслено особливості постмодернізму в українській літературі.

У другому розділі розглянуто роман «Ворошиловград» Сергія Жадана у контексті постмодерної літератури; визначено провідні мотиви роману; досліджено урбаністичний хронотоп.

У третьому розділі виявлено основні риси ідіостилю та творчої манери Сергія Жадана, визначено місце збірки «Месопотамія» у контексті творчого доробку автора; простежено міфологічні та релігійні мотиви збірки оповідань та віршів Сергія Жадана міфологічного хронотопу «Месопотамії», а також розглянуто нестандартну композицію, розкрито жанрові особливості твору «Месопотамія».

У висновках узагальнено та підбито підсумки отриманих результатів дослідження.

Список використаної літератури складається із 70 позицій. Загальний обсяг роботи – 76 сторінок.

ВИСНОВКИ

Сергій Жадан – відомий та цікавий український письменник-постмодерніст. Багато дослідників наголошують на тому, що епатажність, провокативність, непередбачуваність, деструктивність – ключові характеристики творчості харківського митця.

Сучасне мистецтво відмовляється від універсальних естетичних цінностей, а основою постмодерної творчості проголошуються особисті уподобання творця. Постмодернізм у літературі, розвиваючись і трансформуючись, започатковує нові тенденції. Він має низку притаманних йому ознак, таких як: невизначеність, фрагментарність, поєднання жанрів, іронія, гротеск, пастиш, поєднання часу і простору, принцип гри з читачем, переплетення різних стилів оповіді, інтертекстуальність та ін.

Дослідивши постмодерну складову роману С. Жадана «Ворошиловград» та збірки «Месопотамія» можемо зазначити, що вони є одними із найяскравіших творів у художньому доробку автора, незважаючи на те, що письменник і зараз веде активне творче та суспільне життя.

Роман «Ворошиловград» є яскравим зразком прози постмодернізму. Мовні засоби в романі Сергія Жадана контрастують: з одного боку, авторське мовлення позначене зразковими літературними формами, а з іншого, – письменник уживає позанормативні елементи (роміанізми, сленгізми, й навіть нецензурну лексику) з метою реалістичного зображення мовлення персонажів, про що яскраво свідчать численні діалоги у творі.

Письменник використовує постмодерні прийоми гри, інтертекстуальності, інтермедіальності, алюзій. Текст роману насичений біблійними оповідями, символами та різноманітними сакральними знаками.

Аналізуючи провідні мотиви в досліджуваному нами романі, ми дійшли висновку, що в тексті одним із провідних є мотив дороги, через який оприявнюються характери персонажів. Це дорога до глибин свого підсвідомого, що зображено як пошук втраченої/забутої батьківщини (архетип дому). Саме дорога стає метафорою на шляху головного героя до

самопізнання. Наявні також мотив мандрів, зустрічі, зникнення-пошуку, мотиви песемізму та безнадії, а також мотив подорожі, який переходить у площину екзистенційного: як вибір між життям і смертю.

Для глибшого розуміння художньої природи літературного твору, нами було проаналізовано часово-просторові координати твору «Ворошиловград». Урбаністичний хронотоп роману достатньо своєрідний. Герой немов перебуває у гонитві за містом-привидом, плутаючись у лабіринтах полів, безлюдних степів та напівдиких сіл. Вже сама назва може певним чином окреслити часопросторову конструкцію. Сергій Жадан художньо трансформує топографічну реальність Луганська/Ворошиловграда. Спочатку здається, що просторовою площиною, де відбуватимуться події, буде Ворошиловград (теперішній Луганськ). Однак, це лише оманливий хід постмодернізму. Основна дія роману розгортається в Старобільську, невеличкому провінційному містечку на сході України, де народився і виріс Сергій Жадан.

У романі «Ворошиловград» змальоване покоління, яке опинилося у просторово-часовому розломі між минулим і майбутнім. При чому час і простір тут рефлексивні, неусталені, націлені швидше на спогад, ніж на відтворення реальності. Прикметним є те, що час у тексті має зворотне спрямування: герой прямує із теперішнього у минуле. А також спостерігається час у часі: в теперішньому, в наявній реальній дійсності поміщено часову модель минулого.

Так Ворошиловград постає як унікальний часопростір, що сполучає реальне з ірреальним, теперішнє з минулим і є швидше метафізичним, аніж фізичним.

Іншим урбаністичним твором Сергія Жадана є збірка «Месопотамія», у якій письменник яскраво змальовує місто Харків: численні пейзажі та інтер'єри дають змогу читачеві зануритись в атмосферу міста. В оповіданнях наявні мотиви дороги та бездомності, які ми спостерігали і у романі «Ворошиловград». Крім того, як і в більшості своїх творів, автор порушує

раніше заборонені теми релігії та інтимних стосунків, змінюючи канонічні уявлення.

Як у ліриці, так і у прозових творах письменника, герої-мешканці міста належать до маргінальних верств суспільства. Персонажі «Месопотамії» часто мають складні стосунки з суспільством. Для зображення цього, автор активно використовує ненормативну та розмовно-просторічну лексику – вульгаризми, жаргонізми, арготизми.

Аналіз творів надав нам змогу зазначити, що в тексті наявні елементи естетики постмодернізму, зокрема, неоднозначність жанру збірки, тяжіння до архаїки та міфу, а також використання алюзій, натяків на відомі сюжети, частіше за все біблійні. Крім того, прикметною ознакою збірки є інтертекстуальність, що простежується в назві книги та іменах героїв.

Неодноразово в тексті зустрічаємо прагнення автора поєднати, взаємодоповнити істини багатьох людей, націй, культур, релігій, часом полярно протилежні, що також є прикметною рисою постмодернізму. В деяких оповіданнях зі збірки «Месопотамія» спостерігаємо іронічне бачення дійсності й іронічне ставлення до самого героя.

Автор активно відтворює біблійні та міфологічні мотиви, які відіграють важливу роль у інтертекстуальному прочитанні творів. Біблійна тематика пронизує всі тексти, починаючи від імен головних героїв – Івана, Матвія, Луки, Фоми – і закінчуючи ледь вловимими натяками на релігійні сюжети. Сергій Жадан спирається на історію про стародавній Вавилон, на події, що стосуються Нового Заповіту та життя Ісуса Христа. Крім цього, на нашу думку, необхідно звернути увагу і на цифри: у збірці 39 творів (9 оповідань і 30 віршів). У Біблії це число також згадується, але завуальовано, як «сорок без одного». Нерідко автор використовує і число «три», що у християнстві має вагоме значення.

Назва твору є одним із важливіших чинником творення міфологічного хронотопу збірки. У ній вбачаємо ідею автора реалізувати концепцію світового начала, першопочатку. Месопотамія – місце між двома річками,

Тигром і Єфратом, – де, по суті, почалася історія людства. Територію, де зародилася міфологія, автор переніс на рідне йому місто Харків, географічне розташування якого (на вододільному підвищенні і в долині річок) схоже на простір Месопотамії. У творі перед нами наявна авторська реінтерпретація космогонічного міфу, яка демонструє процес народження нового світу, з його замкнено-циклічним часом: усе, що вийшло із небуття, має назад у нього вернутися.

У збірці простежуємо есхатологічні сценарії (такі, що відсилають нас до міфів про космічні катаклізми: потоп, знищення людства в результаті землетрусів, пожеж, епідемій тощо), а також космогонічні міфи (такі, що пояснюють походження Всесвіту та людини і розповідають про початковий етап їх існування).

Аналіз збірки довів, що «Месопотамію» Сергія Ждана можемо віднести до творів специфічного жанру. Автор поєднує різні історії в одну масштабну історію міста, показує, що одна подія може мати безліч трактувань залежно від кута зору.

Костянтин Родик назвав цю збірку «романом-притчею». Однак на нашу думку, найбільш близькими жанровими формуваннями серед традиційних, що можуть бути застосовані до цієї збірки, є цикл оповідань або роман у новелах.

Проте зв'язки між текстами у цій книзі – значно складніші, ніж у звичайних циклах оповідань. Крім того що вони мають спільних персонажів, спільний час та місце дії, – простежується перегук окремих, чітко окреслених топосів (гр. *topos* – місце), як, наприклад, у «Фомі», що має конкретну просторову точку перетину з «Ромео». Оля водить Фому саме по тих місцях, про які розповідала Даша Ромео.

Зазначимо, що «Месопотамію» не можна кваліфікувати і як роман у новелах, оскільки основна його структурна одиниця тяжіє до жанрової форми оповідання: розповідь про певний епізод із життя одного персонажа, що охоплює кілька днів; кожна з них містить подвійний наратив, здебільшого у

вигляді спогадів персонажів, що розширюють жанрові межі класичного оповідання.

Під час дослідження збірки, ми виокремлюємо спільну для всіх історій ознаку – романне мислення. Саме тому, проаналізувавши різні погляди науковців та критиків, можемо зазначити, що за жанром «Месопотамія» С. Жадана є унікальною романною формою. Таким чином, спираючись на думку долідниць О. В. Гонюк та Ю. О. Лаптеєвої, вважаємо цілком прийнятним надати їй особливе жанрове визначення, а саме – «роман-потік», за аналогією до терміна «роман-ріка».

Роман-ріка – це цикл романів, що надзвичайно тісно пов'язані між собою сюжетними лініями, місцем дії, певним набором символічних образів, спільним історичним тлом та способом осмислення світу. Такий же спосіб зв'язку наявний і в книзі С. Жадана, але складовими її елементами є не романи, а оповідання. Тому доцільно застосувати французький термін «roman-fleuve» на позначення жанрової форми «Месопотамії», використавши переносне значення слова «fleuve» – «потік».

Отже, збірку Сергія Жадана «Месопотамія» можемо вважати специфічною, оскільки вона має особливу жанрову форму, що складається з кількох оповідань, герої яких діють приблизно в однаковий час і в однаковому місці, а зображувані події об'єднані спільною думкою та ідеєю.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрухович Ю. І. Постмодернізм – не напрям, не течія, не мода. *Слово і час*. 1999. № 3. С. 56 – 66.
2. Андрухович Ю. І. Повернення літератури. URL : <http://www.ji.lviv.ua/ji-library/pleroma/andr-pl.htm> (дата звернення: 19.11.2017)
3. Баран Є. Обрій літературного 2000-го. *Кур'єр Кривбасу*. 1999. С. 110 – 117., с. 117
4. Барт Р. Избранные работы : Семиотика. Поэтика / пер. с фр. Г. К. Косикова. Москва : Прогресс, 1989. 615 с.
5. Бауман З. Индивидуализированное общество / пер. с англ. В. Л. Иноземцева. Москва : Логос, 2002. 390 с.
6. Бахтин М. М. Формы времени и хронотопа в романе. Очерки по исторической поэтике. Вопросы литературы и эстетики. Москва : Худож. лит., 1975. С. 234 – 407.
7. Білоус П. В. Вступ до мовознавства. Київ : Академія, 2011. 334 с.
8. Бовуар С. де. Второй пол. / пер. с франц. С. Г. Айвазовой. Москва : Прогресс; Санкт-Петербург : Алетейя, 1997. 832 с.
9. Бойцун Є., Мухаметзянова М. Міські акварелі в поезії Сергія Жадана. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Філологічні науки*. 2013. № 2(2). С. 5 – 10.
10. Бондаренко С. Сергій Жадан: «Вірші мені дорожчі, а прозу вважаю вагомішою». *Літературна Україна*. 2011. 17 лист. С. 7.
11. Бондар-Терещенко І. Постмодерн : геопоетика, психологія, влада. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2005. 144 с.
12. Бондар-Терещенко І. Незворушний «Ворошиловград» Жадана. *Українська літературна газета*. 2010. № 22(28). С. 18 – 20.
13. Боротьба нового і старого чи витіснення національного? : (постмодернізм – укр. варіант сьогодні й завтра). *Слово і час*. 2008. №6. С. 16 – 34.

14. Васьковська А. О. Сергій Жадан – проповідник із харківської Месопотамії. 2014. URL :
https://www.bbc.com/ukrainian/entertainment/2014/10/141028_book_2014_reader_review_zhadan (дата звернення: 25.11.2017).
15. Вишницька Ю. В. Індивідуально-авторська реконструкція есхатологічних міфосценаріїв у художніх творах Сергія Жадана. *Літературознавчі студії*. 2015. №43. Частина 1., 43 (1). С. 147 – 160.
16. «Ворошиловград» Сергія Жадана – Книга року Бі-Бі-Сі 2010. URL :
https://www.bbc.com/ukrainian/news/2010/12/101210_book_winner_it
 (дата звернення: 07.05.2018).
17. Гонюк О. В., Лаптеєва Ю. О. Жанрова специфіка книги Сергія Жадана «Месопотамія». *Таїни художнього тексту* : зб. наук. пр. / відп. ред. Н. І. Заверталюк. Дніпропетровськ : вид-во ДНУ. 2015. № 18. 6 с.
18. Гребенюк Т. В. Художня культура українського постмодернізму (на матеріалі сучасної прози) : навч. посіб. з курсу «Культурологія». Запоріжжя : 2007., 136 с.
19. Грищенко О. В. Моделі урбаністичного простору в сучасній українській прозі : дис. ... канд. філол. наук: 10.01.01 – українська література / Нац. ун-т «Києво-Могилянська академія». Київ, 2016. 186 с.
20. Гундорова Т. Післячорнобильська бібліотека : Український літературний постмодернізм : монографія. Вид. 2-ге, переробл. і доп. Київ : Критика, 2013. 344 с.
21. Гундорова Т. Постмодерна бездомність. Післячорнобильська бібліотека. Український літературний постмодерн. Київ : Критика, 2005. 263 с.
22. Гундорова Т. Транзитна культура. Симптоми постколоніальної травми : есеї. Київ : Грані-Т, 2012. 548 с.
23. Енциклопедія літературних напрямів і течій. URL :

- <http://www.ukrlib.com.ua/encycl/techii/printout.php?number=16> (дата звернення: 04.04.2018).
24. Жадан С. *Anarchy in the UKR*. Харків : Фоліо, 2006. 223 с.
 25. Жадан С. В. Месопотамія : збірка оповідань і віршів. Харків : Клуб Сімейного Дозвілля, 2015. 368 с.
 26. Жадан С. *Ворошиловград*. Харків : Фоліо, 2010. 442 с.
 27. Жадан С. Людина, яка не боїться любити, втрачає всі страхи і стає сильнішою. URL : <https://gorod.dp.ua/news/88742> (дата звернення: 02.04.2018).
 28. Ильин И. П. Постмодернизм. Словарь терминов. Москва : Интрада, 2001. 384 с.
 29. Ірванець О. Сергій Жадан міняє шкіру. *Україна молода*. 2003. № 204. URL : <http://umoloda.kiev.ua/number/52/164/1121/> (дата звернення: 04.04.2018).
 30. Квіт С. Основи герменевтики. Київ : Києво-Могилянська академія, 1998. С. 65 – 66.
 31. Книги нового заповіту. Послання Св. Апостола Павла : 2 до Коринтян. URL : <https://www.bibleonline.ru/bible/ukr/54/01/> (дата звернення: 05.08.2018)
 32. Коваленко О. В. Мотиви дороги (рух і процесуальність) у поезії Сергія Жадана (на матеріалі збірки «Цитатник») / Патологічна потреба дороги у поезії Сергія Жадана (на матеріалі збірки «Цитатник»). Магістеріум. *Літературознавчі студії* : зб. наук. пр. / відп. ред. В. П. Моренець. Київ, 2010. Вип. 38. С. 90 – 93.
 33. Ковальчук О., Тимків Н., Яновський Ю. Українська література. Київ : Освіта, 2011. С. 107.
 34. Кожин В. В. Происхождение романа. Москва : Советский писатель, 1963. 440 с.

35. Корнієнко Н., Швед П. : Komubook орієнтується не на маси, а на загальнокультурну важливість текстів. URL : <http://www.chytomo.com/interview/pavlo-shved-komubook-orientuyetsya-ne-na-masovij-smak-a-na-zagalnokulturnu-vazhlivist-tekstiv> (дата звернення: 21.06.2018).
36. Лавринович Л. Б., Салаган М. М. Міфологізація часопростору у збірці С. Жадана «Месопотамія». *Молодий вчений*. 2014. № 14(15). С. 225 – 228.
37. Лавринович Л. Постмодернізм в українській, польській та російській прозі: типологія образу-персонажа: дис. ... канд. філол. наук : 10.01.05 – порівняльне літературознавство / Волинський державний ун-т імені Л. Українки. Луцьк, 2002. 173 с.
38. Левків К. Дещо про «Діалог між Сходом і Заходом» та політику : іронічна інтерпретація у прозі Сергія Жадана. *Studia Methodologica*. Тернопіль : ТНПУ імені В. Гнатюка, 2011. Вип 33. С. 123 – 129.
39. Левчук Я. Урбаністична симфонія. URL : http://findbook.com.ua/book_review/urbanistichna-simfoniya-0 (дата звернення: 14.06.2018)
40. Літературознавча енциклопедія : у 2 т. / уклад. Ю. Ковалів. Київ : Академкнига, 2007. Т. 2. 624 с.
41. Літературознавчий словник-довідник / за ред. Р. Т. Гром'яка, Ю. І. Коваліва, В. І. Теремка. Київ : Академія, 2007. С. 721 – 722.
42. Маєвська Н. М. Гра з читачем як спосіб популяризації постмодерністської літератури. *Мовні і концептуальні картини світу* : зб. наукр. пр. / відп. ред. О. І. Чередниченко. Київ : КНУ імені Т. Шевченка, 2015. Вип. 55. С. 26 – 30.
43. Матіяш Б. В. Його приватна територія. URL : <https://krytyka.com/ua/articles/yoho-pryvatna-terytoriya> (дата звернення: 14.03.2018).

44. Негодяєва С. А. Урбано-міський концепт у романі Сергія Жадана «Депеш Мод». URL :
<http://bo0k.net/index.php?p=achapter&bid=10822&chapter=1> (дата звернення: 06.09.2017).
45. Омельницький Андрій Ворошиловград як «острів пам'яті». URL :
<http://zoilovisllozy.sumno.com/literature-review/voroshyllovgrad-yak-ostriv-pamyati-s-zhadan-voroshy/> (дата звернення: 05.06.2018).
46. Пастух Богдан Міські пасторалі Сергія Жадана. Львів, 2012. URL :
http://bukvoid.com.ua/reviews/books/2012/03/07/12_0646.html (дата звернення: 02.09.2017).
47. Пахаренко В. І. Постмодерн. *Всесвітня література*. 2002. № 5 – 6. С. 3 – 7.
48. Пахаренко В. Нарис української поетики. *Українська мова та література*. 1997. №29. С. 68.
49. Поліщук Я. О. Реактивність літератури. Київ : Академвидав, 2016. 192 с.
50. Поліщук Я. О. Ревізії пам'яті : літературна критика. Луцьк : Твердиня, 2011. 216 с.
51. Попіль Д. Український постмодернізм у дзеркалі медіа. Львів : Вісник Львівського ун-ту, 2011. Вип. 34. С. 183 – 187.
52. Родик К. К. Українська Месопотамія : збагнути і допомогти? Сергій Жадан про ментальність Донбасу. *Україна молода*. 2014. № 137. URL :
<http://www.umoloda.kiev.ua/number/2529/164/89467/> (дата звернення: 15.08.2018).
53. Рымарь Н. Т. Введение в теорию романа. Воронеж : изд-во Воронеж. ун-та, 1989. 370 с.
54. Самохіна С. Месопотамія : поміж часом і ріками. URL :
http://www.bbc.com/ukrainian/entertainment/2014/12/141202_book_2014_reader_review_zhadan6 (дата звернення: 14.04.2018)

55. Сидоров Е. Ю. На пути к синтезу. *Вопросы литературы*. 1975. № 6. С. 97 – 123.
56. Скоропанова И. С. Русская постмодернистская литература: учеб. пособие. Изд. 3-е. Москва : Флинта : Наука, 2001. С. 6 – 7.
57. Славінська І. Книжки січня : Жадан і різдвяні історії. *Українська правда*. 2014. URL : <http://life.pravda.com.ua/culture/2014/01/10/148125/> (дата звернення: 16.05.2018).
58. Стасіневич Є. Анатомія одного міста: реценція на «Месопотамію» Сергія Жадана. URL : <http://www.theinsider.ua/art/anatomiya-odnogo-mista-kharkivska-mesopotamiya-sergiya-zhadana/> (дата звернення: 14.06.2018).
59. Тараненко О. О. Колоквіалізація, субстандартизація та вульгаризація як характерні явища стилістики сучасної української мови (з кінця 1980-х рр.). *Мовознавство*. 2003. № 1. С. 23 – 41.
60. Ткач К. А., Міронова І. С. Постмодернізм як літературне явище: розвиток і критика : доп. Міжнар. наук.-практ. конф., 17 – 18 листопада 2011 р. / відп. ред. Ю. О. Шепель. Дніпропетровськ, 2011. 120с.
61. Топоров В. Н. Пространство и текст. Текст : семантика и структура. Москва : Худож. лит., 1983. С. 227 – 284.
62. Топоров В. Н. Текст города-девы и города-блудницы в мифологическом аспекте. *Исследование по структуре текста* / под ред. Т. Цивьян. Москва : Наука, 1987. С. 121 – 132.
63. Харчук Р. Б. Сучасна українська проза : постмодерний період : навч. посіб. Київ : Академія, 2008. 248 с.
64. Шаф О. В. Біблійний дискурс у творчості Сергія Жадана : концептуальність та функціональність. *Український смисл*. № 1. 2012. С. 267 – 275.
65. Шаф О. В. Мотив мандрів у творчості Сергія Жадана в контексті «Маскулінної безпритульності». *Таїни художнього тексту* : зб. наук.

- пр. / відп. ред. Н. І. Заверталюк. Дніпропетровськ : ДНУ ім. Олеся Гончара, 2012. Вип. 14. С. 91 – 98.
66. Шаф О. В. Топос міста в поезії Сергія Жадана як маскулінізація світу. *Актуальні проблеми слов'янської філології*. Серія : Лінгвістика і літературознавство : міжвуз. зб. наук. ст. / відп. ред. В. А. Зарва. Бердянськ : БДПУ, 2010. Вип. 23 (ч. 2). С. 411 – 417.
67. Шевченко Н. В. Зарубіжна література. Практичний довідник. Харків : Весна, 2009. 496 с.
68. Шутяк Л. Любов та інші месопотамські дивовижі. URL : <http://day.kyiv.ua/uk/article/ukrayinci-chitayte/lyubov-ta-inshi-mesopotamski-divovizhi> (дата звернення: 09.07.2018).
69. Щур О. Фірмові любов та сум від Жадана. Літакцент, 2014. URL : <http://litakcent.com/2014/02/13/firmovi-ljubov-ta-sum-vid-zhadana/> (дата звернення 19.09.2018).
70. Яровий О. Лист самому собі. *Літературна Україна*. 2001. № 15 (4912). С. 2 – 5.